

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СХІДНОЇ І СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
Кафедра тюркської філології

Курсова робота
з тюркської філології
на тему:

**ЛЕКСИЧНІ ТА ГРАМАТИЧНІ ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ
ПЕРЕКЛАДІ ПОЕЗІЇ З УКРАЇНСЬКОЇ НА ТУРЕЦЬКУ МОВУ (НА
МАТЕРІАЛІ ПОЕЗІЇ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА)**

Студентки групи Птур14-20
факультету східної і слов'янської філології
денної форми навчання
Освітньої програми
Турецька мова і література та переклад,
друга східна мова, західноєвропейська мова
Спеціальності 035 Філологія
Спеціалізації 035.068 Східні мови та
літератури (переклад включно),
перша – турецька
Синиці Юлії Артурівни

Науковий керівник:
доц. Сіленко Наталія Василівна
Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ПОЕЗІЇ З УКРАЇНСЬКОЇ НА ТУРЕЦЬКУ МОВУ	6
1.1. Поняття та види перекладацьких трансформацій	7
1.2. Лексичні трансформації та їхні види	10
1.3. Граматичні трансформації та їхні види	12
Висновки до Розділу 1	15
РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИЧНІ ТА ГРАМАТИЧНІ ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ПОЕЗІЇ З УКРАЇНСЬКОЇ НА ТУРЕЦЬКУ МОВУ	18
2.1. Аналіз лексичних перекладацьких трансформацій при перекладі поезії з української на турецьку мову	18
2.1.1. Транскрибування та транслітерація.....	19
2.2.2. Калькування	19
2.2.3. Конкретизація	20
2.2.4. Генералізація	21
2.2. Аналіз граматичних перекладацьких трансформацій при перекладі поезії з української на турецьку мову	22
2.2.1. Перестановка	23
2.2.2. Заміна.....	25
2.2.3. Додавання	28
2.2.4. Опущення	29
Висновки до Розділу 2	30
ВИСНОВКИ	32
ÖZET	34
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	36
ДОДАТКИ	39

ВСТУП

Міжкультурна комунікація грає важливу роль в таких галузях як: наука, бізнес, управління, освіта, охорона здоров'я, культура, політика, дипломатія, розвиток тощо. Завдяки міжнародним ЗМІ та Інтернету спілкування між людьми з різних країн відбувається без труднощів. З метою не відставати від решти світу й вижити в такому середовищі, люди взаємодіють один з одним. Тому міжкультурне спілкування є обов'язковим фактором життя для кожного сучасного народу.

Місце перекладу в міжкультурній комунікації є принциповим. Він є необхідним як для міжнародного бізнесу, так і для будь-яких інших соціальних відносин. Метою перекладу є передача ідей та подій через час та простір, з метою зрозуміти, виконати або донести певну інформацію. У світі, який все більше стає взаємопов'язаним, без перекладу неможливо подолати мовні бар'єри. З професійної точки зору перекладачі відіграють роль експертів у міжкультурній комунікації, посередників між людьми, культурами та думками. Щоб зрозуміти роль письмового або усного перекладу як професії, необхідно почати з її точного визначення.

Перекладач – це не лише той, хто інтерпретує слова з однієї мови на іншу. Бути перекладачем не означає володіти принаймні двома мовами, адже для того, щоб стати професіональним перекладачем, недостатньо оволодіти лише лексикою та граматиною. Бути інтерпретатором означає подолати культурні відмінності між людьми, побачити світ іншими очима та з іншої перспективи.

Попри все це, бути професійним перекладачем – не надто легка праця. Професіоналізм інтерпретатора залежить від його умінь: наскільки швидко та вміло він може використовувати усі свої знання, розмір його досвіду, доцільне та влучне використання перекладацьких трансформацій тощо.

Досить багато вітчизняних та іноземних лінгвістів присвячували свої праці вивченню лексичних та граматичних трансформацій, а саме: Богайчук О.С., Висоцька Г.В., Волченко О.М., Нікішина В.В., Журавель Т.В., Зубрик А.Р., Карабан В.І., Красуля А.В., Дячук Н.В., Миклащук В.П., Шерстюк К.О., Остапенко С.А.,

Курах Н.П., Труценко І.І. та Редчиць Т.В., Ліпісівіцький М.Л., Лобода В.А., Сіняговська І.Ю., Шишко А.В. та ін.

Серед турецьких лінгвістів, що займалися питанням перекладу ми можемо виділити Нурая Дьонмеза, Ісмаїла Бозташа та Зейнеп Коркмаз.

Актуальність теми полягає у поширенні попиту на адекватний переклад, який можливо здійснити тільки за умови застосування перекладацьких трансформацій, насамперед лексичних та граматичних. Адже перекладач не завжди має змогу знайти точний словниковий відповідник або граматичну конструкцію.

Мета дослідження полягає у дослідженні лексичних та граматичних перекладацьких трансформацій, які відбуваються під час перекладу поезії з української мови на турецьку.

Задля досягнення поставленої мети ми виконали наступні **завдання**:

- визначити теоретичні засади дослідження перекладацьких трансформацій;
- проаналізувати поняття лексичних та граматичних перекладацьких трансформацій у перекладознавстві;
- схарактеризувати лексичні та граматичні трансформації, які відбуваються при перекладі поезії з української мови на турецьку;
- виконати аналіз перекладацьких трансформацій у перекладах Фахрі Ердинча та Улаша Гьокче віршу Тараса Григоровича Шевченка “Заповіт”.

Об’єктом дослідження є перекладацькі трансформації при перекладі.

Предметом дослідження є лексичні та граматичні трансформації, використані у перекладах віршу Тараса Григоровича Шевченка “Заповіт” з української на турецьку мову.

Матеріалом дослідження виступають першоджерело та переклади Фахрі Ердинча та Улаша Гьокче турецькою мовою віршу “Заповіт”, написаного Тарасом Григоровичем Шевченко.

Методи дослідження. *Метод критичного аналізу*, який ми використовували під час пошуку та порівняння праць лінгвістів. *Зіставний метод*, за допомогою

якого ми порівняли тексти оригіналу та перекладів віршу. *Метод трансформаційного аналізу*, який сприяв нашому визначенню синтаксичних та семантичних відмінностей та подібностей у перекладах віршу. *Метод кількісного аналізу*, який ми використали під час наведення даних про частотність вживання лексичних та граматичних перекладацьких трансформацій.

Новизна нашої роботи полягає в тому, що ми вперше широко проаналізували та дослідили сучасні переклади Фахрі Ердінча та Улаша Гьокче української поезії на турецьку мову та перекладацькі трансформації, що були використані у цих перекладах. Детальний аналіз лексичних та граматичних перекладацьких трансформацій дав нам змогу розглянути та виділити найбільш використовувані з них.

Практичне значення нашої роботи полягає у тому, що її практичні результати можуть бути використані у навчальному процесі під час викладання таких дисциплін як: практичний курс перекладу, спеціальних курсів “лексичні труднощі перекладу” та “граматичні труднощі перекладу з турецької мови”, основи перекладознавства та на практиці у повсякденній або професійній перекладацькій діяльності.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ПОЕЗІЇ З УКРАЇНСЬКОЇ НА ТУРЕЦЬКУ МОВУ

Ми вважаємо переклад одним із найдавніших різновидів людської діяльності, адже водночас із виникненням найдавніших мовних колективів у людей з'явилася потреба у міжмовному спілкуванні та, як наслідок, з'явилися перекладачі-білінгви.

До початку використання писемності переклад використовувався лише усно, але з появою писемності, через потребу саме у такому виді перекладу, виникли і письмові перекладачі. Їхнє розповсюдження відкрило доступ до культурних досягнень інших народів. Таким чином, переклад, як усний, так і письмовий, став одним із найважливіших чинників цивілізаційного розвитку.

Як зазначає турецький лінгвіст Нурай Дьонмез, переклад – це усна або письмова діяльність, що представляє собою перехід тексту мови оригіналу у мову перекладу, забезпечуючи передачу інформації між двома, або більше, мовами. Це взаємодія у вигляді мовних комунікацій між спільнотами, що розмовляють різними мовами, яка є необхідністю та незамінною частиною життя (Дьонмез, 2022, с. 364).

А Ісмаїл Бозташ пропонує наступне визначення: переклад – це не просто здатність встановити лексичну та граматичну еквівалентність між мовою оригіналу та мовою перекладу. Водночас це здатність передати висловлювання мови оригіналу найбільш природним способом з точки зору його значення, функції, ролі та відповідності культурі мови перекладу (Бозташ, 1993, с. 55).

Переклад матеріалів на практиці, зазвичай, виявляє ряд проблем, при вирішенні яких перекладачеві досить часто доводиться застосовувати різні прийоми, пов'язані з пошуком адекватних відповідників за межами словників та закономірних граматичних співвідношень. Попереднє прочитання тексту при письмовому перекладі допомагає визначити його жанр, характер змісту та стилістичні особливості, проте при практичному перекладі інтерпретатор має вдаватися до вибору конкретних перекладацьких моделей. Навряд чи ми можемо назвати цей вибір довільним. Безумовно, перекладач не обмежується лише

словниками, оскільки жодний з них не може забезпечити те розмаїття словосполучень, які вживаються у мовленнєвому процесі.

Головна мета перекладу – досягнення адекватності. Основне завдання перекладача, звичайно, після досягнення адекватності – вміти користуватися різними перекладацькими трансформаціями для того, щоб текст перекладу якомога точніше передавав всю інформацію, яку містить текст першоджерела.

Тому можна з упевненістю сказати, що використання перекладацьких трансформацій є необхідним для максимально повної передачі інформації, закладеної в текст мови оригіналу та для дотримання стандартів мови перекладу.

1.1. Поняття та види перекладацьких трансформацій

Перекладацькі трансформації становлять собою метаморфози, завдяки яким одиниці мови оригіналу перетворюються на одиниці мови перекладу. Вони виокремлюються як окремий вид міжмовного перефразування та не мають нічого спільного з перетвореннями у рамках однієї мови. Цю проблему розглядало багато вчених і кожен лінгвіст-теоретик має своє власне бачення, щодо визначення терміну “перекладацькі трансформації”, однак всі вони погоджуються на думці, що перекладацькі трансформації – це невід’ємна частина будь-якого виду перекладу. Перейдемо до аналізу визначень та класифікацій перекладацьких трансформацій, запропонованих різними вченими.

М.Л. Ліпісівіцький зазначає, що термін “трансформація” використовується у теорії перекладознавства в метафоричному значенні. Насправді ж мова йде про відношення між вихідним та кінцевим мовним вираженням; про заміну в процесі перекладу однієї форми вираження іншою (Ліпісівіцький, 2020, с. 104).

За визначенням Н.В. Дячук, перекладацькі трансформації – це “міжмовні операції пере-вираження значення” (Дячук, 2016, с. 408).

А.В. Красуля та В.П. Миклащук у спільній праці зазначають, що перекладацька трансформація – це прийом логічного мислення, який ґрунтується на рівнозначному смислового перетворенні вихідної мовної конструкції за умови

відмінності від словникової форми, але при збереженні її функціонального впливу (Красуля, Миклашук, 2020, с. 301).

Г.В. Висоцька називає три основні причини використання перекладацьких трансформацій:

– розбіжності в системах мов оригіналу та перекладу (категорія, властива одній мові, може бути відсутня в іншій; різне членування у цих категоріях; категорії не повною мірою співпадають за обсягом значень);

– розбіжності у нормах мови оригіналу та мови перекладу (з такими порушеннями ми стикаємось у тому випадку, коли суть висловлювання зрозуміла, однак викликає нормативні відхилення, іншими словами – уявлення про невірність мови);

– розбіжності узусу, який діє в середовищі мови оригіналу та мови перекладу (узус – прийняті правила певного суспільства щодо вживання мовних засобів, ситуативного використання мови; відображає мовні звички та традиції даного суспільства) (Висоцька, 2017, с. 104).

В.А. Лобода трактує своє визначення таким чином: перекладацька трансформація – це відношення між вихідними та кінцевими мовними виразами та заміна в процесі перекладу однієї форми вираження іншою (Лобода, 2019, с. 72).

Згідно з визначенням І.В. Корунця, перекладацькими трансформаціями називаються основні та незначні зміни в структурній формі мовних одиниць, що відбуваються з метою досягнення точності в перекладі (Корунець, 2017, с. 448).

І.Ю. Сіняговська вважає, що перекладацькі трансформації – це міжмовні перетворення, перебудова елементів вихідного тексту, операції перевираження сенсу або перефразування з метою досягнення перекладацького еквіваленту (Сіняговська, 2014, с. 89).

Текст перекладу не може бути цілковито тотожним тексту першоджерела. Це вказує на те, що головне завдання перекладача – створити текст, максимально наближений до оригіналу за значенням та структурою. Основна проблема полягає в тому, що не завжди вдається знайти структурні або семантичні відповідники між

мовами оригіналу та перекладу. Саме в таких випадках перекладач вдається до використання перекладацьких трансформацій.

Ми поділяємо думки науковців, чий матеріал був розглянутий у цьому підрозділі, щодо використання перекладацьких трансформацій – це важливий процес, який передбачає глибоке розуміння тексту мови оригіналу та вільне використання мовних засобів цільової мови.

У нашому дослідженні ми спиратимемося на думку І.Ю. Сіняговської, адже вважаємо її найбільш доречною, згідно з якою перекладацькі трансформації поділяються на граматичні, стилістичні та лексичні, залежно від характеру одиниць мови оригіналу (Сіняговська, 2014, с. 90).

Турецький лінгвіст Джем Одаджиоглу у своїй класифікації методів перекладу поділяє їх на запозичення, калькування, буквальний переклад, транспозицію, модуляцію, еквівалентність та адаптацію (Одаджиоглу, 2018, с. 1365).

С.А. Остапенко та К.О. Шерстюк у спільній праці, як і І.Ю. Сіняговська, поділяють перекладацькі трансформації на лексичні, граматичні та стилістичні (Остапенко, Шерстюк, 2018, с. 83).

Т.В. Журавель та Н.І. Хайдарі класифікують перекладацькі трансформації за характером відхилення від міжмовних відповідностей, і поділяють їх на:

- морфологічні (заміна однієї категоріальної форми іншими або кількома);
- синтаксичні (зміна синтаксичної функції слів і словосполучень);
- стилістичні (зміна стилістичного забарвлення відрізка тексту);
- семантичні (зміна не лише форми вираження змісту, але й самого змісту, за допомогою якого описана ситуація);
- змішані (лексико-семантичні та синтаксично-морфологічні) (Журавель, 2015, с. 148).

Перекладацькі трансформації, незалежно від їхнього характеру, є невід’ємною частиною практики кожного інтерпретатора. Вони мають безмежну кількість причин для застосування, деякі з яких ми навели у цьому підрозділі. Також у даному підрозділі ми розглянули декілька класифікацій перекладацьких трансформацій,

спираючись на думки певних вчених-лінгвістів, зокрема на визначення А.В. Красулі, В.П. Миклашука, І.Ю. Сіняговської, В.І. Корунця та інших. Отже, зараз пропонуємо більш детально розглянути саме лексичні та граматичні перекладацькі трансформації.

1.2. Лексичні трансформації та їхні види

Лексичні трансформації виникають внаслідок виявлення перекладачем семантичних відмінностей мовних одиниць вихідного та цільового текстів, які можуть спричинити труднощі збереження значення слів під час перекладу. Тому перекладачі широко використовують перекладацькі засоби, які змінюють не зміст вихідного тексту, а лише окремі лексичні форми. Семантична структура лексичних одиниць унікальна для кожної мови. Задля можливості передати усі семантичні та структурні тонкощі тексту мови оригіналу, у своїй практиці перекладачеві необхідно використовувати лексичні трансформації.

Н.В. Дячук у своїй спільній праці з В.С. Рушиць зазначає, що лексичні трансформації – це “так звані заміни лексичних елементів при перекладі” (Дячук, Рушиць, 2016, с. 408).

А.Р. Зубрик пропонує нам такі причини використання лексичних трансформацій:

- у мові перекладу відсутній відповідник тому чи іншому слову та його значенню у вихідній мові;
- неповний збіг значення слова мови перекладу зі значенням лексичної одиниці мови джерела;
- наявність різних значень у багатозначного слова мови оригіналу, яким відповідають різні слова у цільовій мові (Зубрик, 2017, с. 39).

Та, базуючись на думці, що загалом всі лексичні трансформації описують формальні та змістовні відносини між словами та словосполученнями у мові оригіналу та у мові перекладу, поділяє їх на формальні трансформації, до яких відносить транскрибування, транслітерацію з калькуванням; та змістовні

трансформації, у які входять конкретизація, генералізація та модуляція (Зубрик, 2017, с. 40).

О.С. Богайчук до лексичних перекладацьких трансформацій відносить генералізацію, диференціацію, конкретизацію, смисловий розвиток, антонімічний переклад, компенсацію та перестановку сегментів тексту (Богайчук, 2021, с. 143).

Т.В. Журавель та Н.І. Хайдарі у спільній праці поділяють лексичні трансформації на заміну, додавання, конкретизацію та генералізацію (Журавель, Хайдарі, 2015, с. 149).

Однак найбільш доречною ми вважаємо класифікацію вченого В.А. Лободи, у якій він виокремлює такі лексичні трансформації як: транскрибування та транслітерація, калькування, лексико-семантичні заміни, конкретизація, генералізація та модуляція (Лобода, 2019, с. 73).

Ми погоджуємося з думкою Н.П. Кураха на рахунок того, що “лінгвісти досить часто зіштовхуються з випадками, коли в одному реченні поєднуються різні типи лексичних трансформацій, що також ускладнює їх класифікацію” (Курах, 2022, с. 130).

Транскрибування або, як його ще називають, транскрипція та транслітерація – це способи перекладу лексичної одиниці через відтворення її форми за допомогою літер мови перекладу. При застосуванні транскрибування перекладач, з мінімальними змінами, відтворює звукові аспекти слова мови оригіналу, а при транслітерації – графічні, тобто буквені аспекти іншомовного слова.

Такі види лексичних трансформацій ми часто можемо побачити у перекладах прізвищ, імен або інших власних назв. У даних або схожих ситуаціях інколи можемо спостерігати навіть поєднання цих двох способів перекладу.

Калькування – це переклад слова, при якому перекладач застосовує зміну складових частин лексичної одиниці її відповідниками у мові перекладу, намагаючись зберегти структуру слова, або зробити її подібною до структури лексичної одиниці у мові оригіналу.

Конкретизація – це заміна слова чи словосполучення мови оригіналу ширшої семантики, тобто з ширшим значенням, на слово вужчої семантики, іншими словами

– з вужчим значенням. Нерідко причиною використання конкретизації стає відсутність у цільовій мові підходящого слова із відповідною широкою семантикою.

Генералізація – це лексична трансформація, яка повністю протилежна конкретизації. Генералізація відбувається шляхом заміни слова мови оригіналу з вужчим значенням на слово мови перекладу з ширшим значенням.

Модуляція – це трансформація, яка полягає у заміні лексичної одиниці мови оригіналу словом або словосполученням мови перекладу, логічно з ним пов'язаним, таким чином, щоб її значення можна було вивести логічним шляхом. Інша, не менш розповсюджена, назва даної трансформації – смислове узгодження.

Нерідко зіштовхуємося з випадками, коли значення співвіднесених слів у тексті мови оригіналу та перекладу мають причинно-наслідкові зв'язки. Причина застосування модуляції полягає у пошуку більш точних і семантично більш містких контекстуальних лексичних одиниць.

Отже, у цьому підрозділі ми вказали причини застосування лексичних перекладацьких трансформацій, які зазначила А.Р. Зубрик та їхні класифікації, подані такими лінгвістами як-от: О.С. Богайчук, Т.В. Журавель та Н.І. Хайдарі. Окрім цього, провівши аналіз викладеного нами матеріалу та підсумувавши його, ми навели свою власну класифікацію таких лексичних трансформацій як: транскрипція та транслітерація, калькування, конкретизація, генералізація та модуляція, спираючись на загальну класифікацію вченого В.А. Лободи.

1.3. Граматичні трансформації та їхні види

Як зазначає турецька лінгвістка Зейнеп Коркмаз, граматики – це не лише набір правил, які забезпечують правильне вивчення мови та розкривають її системну структуру, а інструмент, який запобігає занепаду та забуванню мови під плином часу (Коркмаз, 2014, с. 42). А отже і вміння застосовувати граматичні трансформації, з метою зберегти та перенести усі деталі з першоджерела у текст перекладу, це одна з найважливіших складових еквівалентного перекладу з точки зору культурних цінностей.

Граматичні трансформації полягають у перетворенні граматичних елементів структури речення або граматичної форми у процесі перекладу відповідно до норм та вимог мови перекладу.

Науковець М.Л. Ліпісівіцький зазначає, що “види граматичних трансформацій надзвичайно різноманітні, і важко було б надати їхній список: граматичні прояви настільки численні і специфічні, що завжди залишають місце для нового варіанту перекладу” (Ліпісівіцький, 2020, с. 105).

Причини застосування граматичних трансформацій можемо сформулювати таким чином:

- точність та професіональність перекладу визначається не формальною відповідністю між одиницями мови оригіналу та мови перекладу, а їх функціональною тотожністю;
- деколи при усному перекладі, особливо при синхронному, перекладачеві може бракувати часу;
- у кожного перекладача є своє персональне бачення та стиль інтерпретації;
- кожній мові притаманна своя, відмінна від усіх інших, культура, проте ці відмінності також поширюються на граматичну структуру мови.

О.М. Волченко розділяє граматичні перетворення на два основні види: стійкі міжмовні відповідності, утворені за допомогою граматичних трансформацій; та контекстуальні, утворені в процесі перекладу залежно від контексту, що зумовлені відмінностями в структурах двох мов (положенням мовної одиниці в системі мови, внутрішньомовними чинниками, граматичними категоріями, відмінністю синтаксису української та англійської мов) (Волченко, 2015, с. 252-254).

А.В. Шишко класифікує граматичні трансформації наступним чином: поєднання речень, членування речень, додавання граматичних одиниць та опущення граматичних елементів (Шишко, 2019, с. 126).

В.А. Лобода у своїй праці до граматичних трансформацій відносить опущення, додавання, перестановку, перебудови та заміни синтаксичних конструкцій (Лобода, 2019, с. 73).

Однак найбільш доречною ми вважаємо класифікацію вченого В.І. Карабана, згідно з якою граматичні трансформації можна поділити на перестановку, заміну, додавання та опущення (Карабан, 2004, с. 576).

Розглянемо окремі види граматичних трансформацій детальніше:

Перестановка – це трансформація, внаслідок якої змінюється порядок розташування елементів висловлювання, найчастіше – членів речення, інколи – у словосполученні.

Причини використання перестановок при перекладі полягають у різниці нормативних установок (порядку слів у реченні тощо) мов оригіналу та перекладу.

Заміна – це один із найрозповсюджених видів граматичних трансформацій, які стосуються як морфології, так і синтаксису. Унаслідок застосування заміни при перекладі ми можемо побачити, як змінюються граматичні ознаки словоформ, частин мови, членів речення та самих речень. У таких трансформаціях приймають участь всі частини мови, всі члени речення і всі синтаксичні конструкції, що й пояснює їх численність і різноманітність.

Додавання – це трансформація, яка полягає у введенні в текст перекладу лексичних елементів, що відсутні у вихідній мові або непритаманні їй.

Одна з головних причин застосування трансформації додавання полягає у вмінні адекватно передати зміст мовної одиниці, словосполучення або речення мови оригіналу або ж дотримання мовленнєвих норм цільової мови. Найчастіше ми можемо зустріти трансформацію додавання під час інтерпретації багатозначних дієслів.

Опущення – це граматична трансформація, яка повністю протилежна додаванню. Вона відбувається за рахунок вилучення певного мовного елемента з тексту першоджерела (нерідко це словоформа, член або частина речення).

Ця граматична трансформація застосовується, як правило, при передачі граматичних явищ, які відсутні або не притаманні цільовій мові, або ж передачі слів, словоформ, членів або частин речення, які є надлишковими.

Отже, у цьому підрозділі ми навели класифікації граматичних трансформацій таких вчених як-от: М.Л. Ліпівіцький, А.В. Шишко, В.А. Лобода та В.І. Карабан. Проаналізувавши та підсумувавши праці цих вчених, ми сформувавши та виклали причини використання граматичних трансформацій, а також свою власну класифікацію таких граматичних перекладацьких трансформацій як: перестановка, заміна, додавання та опущення.

Висновки до Розділу 1

Підсумовуючи цей розділ, насамперед варто підкреслити той факт, що перекладацькі трансформації – це невід’ємна частина процесу перекладу, за допомогою якої інтерпретатор намагається досягти еквівалентності та адекватності при перекладі з вихідної мови на цільову.

У даному розділі ми навели та ознайомилися з думками різних науковців щодо визначення поняття “перекладацька трансформація”, та можемо сказати, що це дійсно так – кожен лінгвіст має свою власну, не схожу ні на чию іншу, думку. Наприклад Сіняговська І.Ю. зазначає, що перекладацькі трансформації – це міжмовні перетворення, перебудова елементів вихідного тексту, операції перевираження сенсу або перефразування з метою досягнення перекладацького еквівалента (Сіняговська, 2014, с. 89).

Однак серед усіх наданих нами формулювань цього терміну визначення В.А. Лободи можна вважати найбільш влучним. Науковець подає нам наступне визначення: “трансформація – це перетворення, за допомогою яких можна здійснити перехід від одиниць першоджерела до одиниць перекладу у визначеному сенсі” (Лобода, 2019, с. 72).

Іншими словами це способи перекладу, які можуть бути використані під час інтерпретації різних джерел, коли словникова відповідність відсутня або не може

бути використана через умови контексту. Саме через це ми вважаємо доречним приймати тлумачення В.А. Лободи як найбільш доцільне, оскільки, за словами лінгвіста “перекладацькі трансформації мають формально-семантичний характер, трансформуючи як форму, так і значення вихідних одиниць” (Лобода, 2019, с. 72).

Проаналізувавши класифікацію В.А. Лободи ми зробили висновок, що перекладацькі трансформації – це способи перекладу, які інтерпретатор може використовувати для максимально повної передачі інформації при перекладі тексту у таких випадках, коли лексичні або граматичні норми мови оригіналу не співпадають з нормами цільової мови.

Також на окрему увагу заслуговують інші класифікації перекладацьких трансформацій, які подали Г.В. Висоцька, І.Ю. Сіняговська, Т.В. Журавель, Н.П. Курах, І.І. Труценко, М.Л. Ліпісівіцький, Т.В. Редчиць та інші, спираючись на які, у ході дослідження, ми визначили, що лінгвісти мають дещо схожі уявлення щодо класифікації деяких видів перекладацьких трансформацій. Однак найбільш влучно їх виділяють саме С.А. Остапенко та К.О. Шерстюк, адже вони поділяють трансформації на лексичні, граматичні та стилістичні.

Можемо підсумувати, що усі вчені вказують у своїх працях майже однакові прийоми реалізації перекладацьких трансформацій, наприклад, генералізація, диференціація, конкретизація, переміщення, граматичні заміни, додавання та пропуски і т. п., проте вони мають різні варіації в залежності від класифікації та мають різні назви у працях лінгвістів-науковців, що їх вивчали.

Окрім цього ми описали та навели класифікацію основних лексичних та граматичних трансформацій, спираючись на праці В.А. Лободи та В.І. Карабана відповідно.

Лексичні трансформації, або перетворення, – це зміни лексичних елементів мови оригіналу з метою забезпечення адекватності перекладу. За класифікацією В.А. Лободи до лексичних трансформацій можна віднести: транскрибування, транслітерацію, калькування, конкретизацію, генералізацію та модуляцію.

Граматичні трансформації – це зміни граматичних одиниць мови оригіналу на одиниці мови перекладу з іншим граматичним значенням. За класифікацією В.І.

Карабана до граматичних трансформацій можна віднести: перестановку, заміну, додавання та опущення.

Проаналізувавши викладений нами матеріал, можемо дійти до висновку, що перекладацькі трансформації допомагають перекладачеві відтворити текст мови першоджерела з усіма можливими додатковими засобами мови перекладу, уникаючи елементів, які не підлягають інтерпретації або змінюючи їх місце та роль у тексті. Отже, потрібно пам'ятати, що використання перекладацьких трансформацій є необхідним для максимально повної та адекватної передачі інформації, закладеної в текст першоджерела, чим, власне, має керуватися кожен перекладач.

РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИЧНІ ТА ГРАМАТИЧНІ ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ПОЕЗІЇ З УКРАЇНСЬКОЇ НА ТУРЕЦЬКУ МОВУ

2.1. Аналіз лексичних перекладацьких трансформацій при перекладі поезії з української на турецьку мову

Перекладацькі трансформації є невід’ємною частиною перекладу. Беручи до уваги попередній розділ, ми вже знаємо, що лексичні трансформації використовуються у наступних випадках:

- коли у цільовій мові відсутній повний відповідник лексичної одиниці мови оригіналу;
- коли багатозначному слову мови першоджерела відповідають декілька слів або словосполучень мови перекладу;
- або ж у випадку не повного збігу їхніх значень.

Слово – це вагома частина лексичної системи мови. Цим пояснюються своєрідність та особливості семантичної структури слів у різних мовах. Тому сенс лексичних трансформацій полягає в заміні певних лексичних одиниць (слів або словосполучень, інколи навіть речень) мови оригіналу на лексичні одиниці цільової мови, які не є їх повними еквівалентами та мають значення, відмінне від значення інтерпретованої одиниці.

Кожна мова має нескінченну кількість комбінацій лексичних одиниць, які без проблем розуміють люди, що користуються цією мовою щодня. Чим ширше семантичний діапазон слова, тим більше існує варіантів його поєднання з іншими словами. Спостерігаємо таке явище тому, що завдяки цим комбінаціям та поєднанням слова можуть вступати в різні зв'язки. А це, в свою чергу, відкриває цілий ряд нових можливостей для перекладу. Отже, для того, щоб спритно оперувати лексичними одиницями та обирати правильні їхні значення, перекладачеві необхідно застосовувати лексичні трансформації. Процес

використання лексичних трансформацій вимагає глибокого розуміння як вихідної, так і цільової мов.

2.1.1. Транскрибування та транслітерація

Транскрибування передбачає переклад лексичної одиниці через відтворення її звукового складу за допомогою літер мови перекладу. А при використанні транслітерації перекладач відтворює саме буквені аспекти та форму написання лексичної одиниці мови оригіналу. Зазвичай ми можемо побачити ці трансформації, а інколи навіть їхнє поєднання, у перекладах прізвищ, імен та власних назв.

Однак варто зазначити, що трансформація транскрибування найчастіше використовується у журналістиці (для запису інтерв'ю, відео тощо) та у наукових дослідженнях і, звісно ж, у лінгвістиці (н-д. для позначення правильної вимови певних слів або термінів).

У свою чергу трансформація транслітерації застосовується переважно у відношенні до мертвих мов (н-д. османська, авестійська, санскрит, давньоперська). Окрім цього, доволі часто ми можемо побачити, як транслітерують тексти живих мов, що відтворюються маловідомими або важкими алфавітами (н-д. арабська, китайська, корейська).

Перекладачі Фахрі Ердіч та Улаш Гьокче у своїх перекладах використовують ці трансформації при інтерпретації власних назв. Наприклад:

Назву нашої країни *Україна* обидва інтерпретатори перекладають застосовуючи транслітерацію *Ukraina*.

Однак при перекладі назви річки *Дніпро* Фахрі Ердіч використовує трансформацію транскрибування лексичної одиниці російською мовою, та пише *Dnyeper*, у той час як Улаш Гьокче вдається до застосування трансформації транслітерації, власне, українського слова, та пише *Dnipro*.

2.2.2. Калькування

Калькування можна назвати “прихованим запозиченням”, при якому лексична одиниця передається повністю або поморфемно мовою перекладу та набуває лексичних і граматичних особливостей лексеми (одиниці словникового складу мови). Сутність такого виду трансформацій полягає у зміні складових частин

лексичної одиниці її відповідниками у мові перекладу та у намаганні зберегти структуру слова. Також це один із проявів контактного мовного впливу, за допомогою якого здійснюється трансляція тонкощів іншої культури.

Прикладом трансформації калькування може бути наступний рядок з перекладу Улаша Гьокче:

Було видно, було чути, Як реве ревучий. – “*Görünsün, duyulsun kükremesi nehrin.*”

У даному контексті дієслово *reviti* могло б мати переклад *gürlemek, haykırmak, böğürmek, anırmak*. Проте перекладач обрав слово *kükremek* та використав його у прямому значенні (рев тварини, н-д. лева).

2.2.3. Конкретизація

При цьому виді трансформацій здійснюється заміна лексичних одиниць мови оригіналу з більш широким значенням на лексичні одиниці цільової мови з вузьким значенням.

Інтерпретатори використовують цей прийом у тих випадках, коли неможливо у повній мірі передати широке значення певної лексичної одиниці. Для того, щоб здійснити переклад використовується вузьке, однак більш зрозуміле для реципієнта, та більш відповідне його культурі, слово або словосполучення мови перекладу.

Як правило, лексиці української мови властива більша конкретність, ніж відповідним лексичним одиницям турецької мови, тому у художніх та публіцистичних текстах трансформація конкретизації зустрічається доволі часто.

Прикладом конкретизації, насамперед, може стати інтерпретація назви віршу Фахрі Ердінча:

Zanovim – “*Son dilek*”.

Слово *zanovim* може бути перекладене як *vasiyet, vasiyetname, kalıtyazı*. У такому випадку воно відобразатиме пряме значення слова мови першоджерела. Однак інтерпретація *son dilek* – *останнє бажання* посилила емоційне забарвлення назви віршу, завдяки якій реципієнт матиме змогу краще зрозуміти його зміст та тему.

2.2.4. Генералізація

Генералізація повністю протилежна конкретизації. Ця лексична трансформація відбувається шляхом заміни слова мови першоджерела з вузьким значенням на слово цільової мови з ширшим значенням. Інтерпретатори використовують генералізацію у випадках коли в мові перекладу відсутні певні поняття, аналогічні поняттям вихідної мови.

Прикладом генералізації може слугувати наступний рядок перекладу Фахрі Ердинча:

Як понесе з України, У синєє море, Кров ворожу. – “Dinyeper dökerken Karadenize, Düşman kanını bir gün Ukraynadan.”

Насправді, у цьому рядку є доволі багато перекладацьких трансформацій, проте їхній аналіз ми проведемо у відповідних підрозділах, а зараз звернемо увагу на переклад слова *понесе*. Автор використовує дієслово *dökmek*, що має значення *випливати*, натомість такі дієслова як: *götürmek*, *sürüklemek*, *taşımak* є більш точними відповідниками до української одиниці.

У якості наступного прикладу можемо розглянути такі рядки:

Не забудьте пом'янути, Незлим тихим словом. – “Eğer beni bir gün hatırlarsanız, «Mezarında rahat yatıyor...» deyin.”

Як і у попередньому прикладі, у цих рядках застосовано багато трансформацій, однак наразі ми розглядаємо слово *пом'янути*, яке Фахрі передає дієсловом *hatırlamak*, однак його значення – *пам'ятати*. Натомість, доречніше було б використати такі дієслова як: *anmak*, *anımsamak*, *yanımsamak*, *yâd etmek*, *zikretmek*, які мають більш схожі та вузьчі значення.

Розглянемо приклад з перекладу Улаша Гьокче:

Все покину, і долину, До самого Бога, Молитися... – “Her bir şeyi, terk edip dua etmek için, Tanrı'ya varacağım.”

У даному випадку автор замінює слово з вузьким значенням *покинути* на слово з більш широким значенням *varmak* – *прибувати, приходити, приїжджати, доходити*. Однак у цьому контексті доречніше було б використати такі слова як: *kavuşmak*, *vasıl olmak*.

Наведемо ще один схожий приклад:

І вражою злою кров'ю, Волю окропите. – “Yıkayın düşmanın kanıyla özgürlüğü!”

Знову бачимо використання слова з ширшим значенням *yıkamak* – *мити, прати, вимивати* для перекладу слова з вузьким значенням *окропляти*. Проте для цього рядку більш підходящими лексичними одиницями можна вважати слова *serpmek* та *saçmak*.

У перекладах Фахрі Ердинча та Улаша Гьокче віршу Тараса Шевченка “Заповіт” нами не було знайдено прикладів використання перекладацької трансформації модуляції.

Отже, у цьому підрозділі ми провели аналіз перекладів Фахрі Ердинча та Улаша Гьокче віршу Тараса Григоровича Шевченка “Заповіт”, під час якого виявили наступні лексичні трансформації: транскрибування та транслітерації, калькування, конкретизації та генералізації.

2.2. Аналіз граматичних перекладацьких трансформацій при перекладі поезії з української на турецьку мову

Граматичні трансформації необхідні для точного перекладу речень з однієї мови на іншу. Ці трансформації використовуються для збереження змісту, значення та граматичної структури речень у тексті цільової мови.

Цей вид перекладацьких трансформацій передбачає зміни у частинах мови, порядку слів в реченні та в інших граматичних особливостях вихідного тексту. Однак у процесі інтерпретації перекладач має обов'язок перекласти ці частини мови без втрати їхніх значень, властивостей та особливостей у граматичних аспектах цільової мови. Окрім цього, кожен інтерпретатор також повинен враховувати культурні та мовні відмінності між двома мовами та завжди орієнтуватися на ясність та адекватність перекладу.

Граматичні перекладацькі трансформації є важливою складовою процесу інтерпретації технічних та юридичних документів, де точність має вирішальне значення. Отже, перекладач має бути впевненим у тому, що переклад у найбільшій

мірі відповідає першоджерелу і є природним для цільової мови. Процес використання граматичних трансформацій, так само, як і лексичних, вимагає глибокого розуміння як вихідної, так і цільової мов.

2.2.1. Перестановка

Перестановка використовується для перетворення речення з однієї мови на іншу шляхом зміни порядку слів або словосполучень. Ця трансформація передбачає перегрупування граматичних одиниць вихідного речення для створення граматично правильного речення у тексті цільової мови.

Прикладом трансформації перестановки може слугувати наступний приклад із перекладу Фахрі Ердінча:

Як понесе з України, У синєє море, Кров ворожу. – “*Dinyeper dökerken Karadenize, Düşman kanını bir gün Ukraynadan.*”

У цих рядках ми чітко бачимо перестановку членів речення, адже у тексті першоджерела слова *як понесе з України* стоять на початку речення, проте у перекладі ми спостерігаємо їхній розрив, при якому перша частина – *Dinyeper dökerken* – коли *Дніпро понесе*, займає позицію на початку речення, а решта – *bir gün Ukraynadan* – *одного дня з України*, стоїть у самому кінці рядку. З огляду на те, що на разі ми аналізуємо переклад поезії, якому притаманно набувати інверсії, при перекладі іншого українського тексту, скажімо, публіцистичного стилю, на турецьку мову, ці слова залишилися б на своїх місцях.

Розглянемо трансформації перестановки на прикладі перекладу Улаша Гьокче:

Як умру, то поховайте, Мене на могилі, Серед степу широкого, На Вкраїні милій. – “*Geniş yaylaların ortasında, bir mezara, sevgili Ukrayna’ma, gömün beni öldüğümde.*”

Можемо відзначити, що перекладач застосував трансформацію перестановки майже до кожного слова у цих рядках. Рядки *як умру, то поховайте* та *gömün beni öldüğümde* – *поховайте мене як я помру* зайняли повністю протилежні одне іншому місця: в українському варіанті цей рядок стоїть на самому початку, а в турецькому – на кінці. Також бачимо, що останній рядок українського варіанту *на Вкраїні милій*,

тобто слова *sevgili Ukrayna'ta* – на моїй коханій Україні стоїть посередині тексту перекладу. На ряду з цими перетвореннями також спостерігаємо перестановку компонентів фрази *geniş yaylaların ortasında* – серед широкого плато, у якій, згідно з правилами турецької мови, слово *orta* – середина набуває афіксу місцевого відмінку та переміщується з початку словосполучення на його кінець.

Наведемо ще один схожий приклад:

Як понесе з України, У синєє море, Кров ворожу. – “*Ukrayna'dan mavi denize, düşman kanını alıp götürünce Dnipro.*”

У цьому перекладі ми можемо помітити й інші трансформації окрім перестановки, однак їх ми розглянемо пізніше. Бачимо, що, як і у перекладі Фахрі Ердінча, слова *як понесе з України* займають різні місця у рядку перекладу. Причиною на це є особливість синтаксису турецької мови, яка полягає у позиції слів у реченні, а саме: чим ближче певна граматична одиниця стоїть до кінця речення, тим більше на неї робиться умовний акцент. Тобто, розірвавши та перенісши частину цих слів на кінець речення, інтерпретатор посилив емоційне забарвлення тексту.

У якості наступного прикладу можемо розглянути такі рядки:

І вражою злою кров'ю, Волю окропите. – “*Ve yıkayın düşmanın kanıyla özgürlüğü!*”

Дане речення також є яскравим прикладом особливості синтаксису турецької мови, яку ми зазначали вище. Перекладач переніс дієслово *yıkamak* – окропляти на початок речення, а на його місце поставив слово *özgürlük* – воля, з метою привернути увагу реципієнту саме до нього.

Наступним прикладом трансформації перестановки можуть слугувати такі рядки:

І мене в сім'ї великій, В сім'ї вольній, новій. – “*Ve beni büyük ailemizde, özgür ailemizde, yeni ailemizde.*”

Бачимо, що Улаш використовує перестановку, керуючись правилами граматики турецької мови, згідно з якими означення завжди стоїть перед

означуваним словом, що ми і можемо спостерігати у словосполученнях *büyük aile*, *özgür aile*, *yeni aile* – велика сім'я, вільна сім'я, нова сім'я.

2.2.2. Заміна

Заміни використовуються для перекладу тексту з однієї мови на іншу шляхом заміни одного слова чи словосполучення інакшим, що має подібне значення. Перекладачі часто використовують цю трансформацію, коли стикаються з культурними або лінгвістичними відмінностями між вихідною та цільовою мовами. Наприклад, певні ідіоматичні вирази або розмовні слова можуть не мати прямого еквіваленту в мові перекладу, у таких випадках для передачі цих одиниць необхідно знайти їхні відповідники, які відображатимуть культуру мови реципієнта.

Розглянемо наступний приклад з перекладу Фахрі Ердинча:

Як умру, то поховайте, Мене на могилі, Серед степу широкого. – “Ben öldükten sonra, en yüksek yerde, Yeşil bir tepede isterim mezar.”

Можемо помітити, як перекладач замінює словосполучення *широкий степ* на *yeşil tepe* – *зелений пагорб*, що не є прямим перекладом, однак пасує стилю турецької мови. Дослівною інтерпретацією у даному випадку слугувало б словосполучення *geniş bozkır*.

У якості наступного прикладу можемо розглянути такі рядки:

Щоб лани широкополі, І Дніпро, і кручі, Було видно, було чути, Як реве ревучий.
– *“Öldükten sonra da görmek emelim: Boyumca ekinler başakta mıdır? Köpüklü Dinyeperi dinlemeliyim, Ne destanlar okur, neler anlatır?”*

У цьому випадку перекладач майже повністю змінює рядки віршу, однак йому вдається зберегти їхній сенс. Словосполучення *лани широкополі* водночас набуває трансформації конкретизації, посиляючись на те, що у степу засіваються та ростуть колоски і приймає остаточну форму у вигляді *boyumca ekinler başakta mıdır?* – *чи вирости посіви у колоски зростом з мене?*. Схоже явище відбувається з рядками *було видно, було чути, як реве ревучий*, перекладач інтерпретує їх як *köpüklü Dinyeperi dinlemeliyim, ne destanlar okur, neler anlatır?* – *я маю слухати пінистий Дніпро, які казки він читає, що розповідає?*, таким чином замінюючи дієслово *revimi* на *destan okumak, anlatmak* – *читати казки, розповідати*.

Прикладом трансформації заміни можуть слугувати наступні рядки:

Як понесе з України, У синєє море, Кров ворожу. – “Dinyeper dökerken Karadenize, Düşman kanını bir gün Ukraynadan.”

Помічаємо, що слова *синєє море* стали власною назвою *Karadeniz – Чорне море*. У вірша не змінився ані сенс, ні забарвлення, проте замість того, щоб зробити дослівний переклад, який був би не притаманний турецькій мові, Фахрі використовує і трансформацію конкретизації, зазначаючи, що мова йде саме про Чорне море, адже Україну омиває тільки воно.

Перекладач користується прийомом заміни доволі часто у цьому перекладі, наприклад у таких рядках:

Отойді я, І лани і гори — Все покину, і долину, До самого Бога, Молитися... а до того, Я не знаю Бога. – “Ben kemiklerimle gelirim dize, Seslenirim sizlere mezarımdan.”

Спостерігаємо кардинальні зміни у тексті перекладу, наряду з ними трансформацію опущення, проте про неї буде йти мова трохи пізніше. Словами *ben kemiklerimle gelirim dize – я повністю зазнаю поразки* перекладач інтерпретує рядок *все покину, і долину*, використовуючи ідіому *dize gelmek* у значенні *зазнати поразки, здатися*, маючи на увазі, що дійова особа віршу, вірогідно, нарешті дозволить собі зазнати поразки перед смертю. Також Фахрі повністю замінив рядок *до самого Бога, молитися... а до того, я не знаю Бога* на слова *seslenirim sizlere mezarımdan – я вигукну вам зі своєї могили*, звісно, щоб не виходити за рамки віршового стилю та форми, яку він використав у своєму перекладі, але також з метою натякнути реципієнтові на те, що у наступних рядках він читатиме пряму мову.

Наступні рядки також можуть слугувати гарним прикладом трансформації заміни:

І вражою злою кров'ю, Волю окроните. – “Yeter emdikleri kanını halkın; Mukaddes hakkınız sizin azatlık!”

Бачимо схожу ситуацію: перекладач інтерпретує рядки, змінюючи їхню граматичну структуру, проте він не втрачає сенс та заклик автора віршу до дії. *Вража зла кров* змінюється на *emdikleri halkın kanı – кров народу, яку вони (вороги)*

n'ють, отже, у цьому рядку також можемо спостерігати антонімію. А слова *волю окропите*, використавши інверсію, перекладач замінює на *azatlık, sizin mukaddes hakkınız* – *свобода це ваше священне право*, також зберігаючи закладений у рядок сенс того, що народ нарешті позбувся ворогів та став вільним.

Наведемо ще один схожий приклад:

І мене в сім'ї великій, В сім'ї вольній, новій, Не забудьте пом'янути, Незлим тихим словом. – “*Eğer beni bir gün hatırlarsanız, En günlerinde aydın geleceğin, Aranızda adımlarını anarsanız: «Mezarında rahat yatıyor...» deyin.*”

Спостерігаємо у цих рядках багато різноманітних трансформацій. Насамперед помічаємо, що перекладач замінив слово *сім'я* та його прикметники на *aranızda* – *серед вас, між собою*, а рядки *не забудьте пом'янути, незлим тихим словом* на «*Mezarında rahat yatıyor...» deyin* – *скажіть, мовляв, він спокійно спить у своїй могилі*. Такий вислів не пасував би стилю даного віршу, однак він повністю відображає емоційність турецької культури та мови.

Розглянемо приклад трансформації заміни з перекладу Улаша Гьокче:

Як умру, то поховайте, Мене на могилі, Серед степу широкого, На Україні милій. – “*Geniş yaylaların ortasında, bir mezara, sevgili Ukrayna'ma, gömün beni öldüğümde.*”

Спостерігаємо заміну слова *мила* на одиницю *sevgili*, значення якої – *кохана, дорога, люба*. У даному контексті доречніше було б використання таких слів як: *hoş, sevimli, şirin*. Окрім цього, Улаш, так само, як і Фахрі, змінює *широкий степ* на *geniş yayla* – *широке плато (рівнина, відділена від інших рівнин уступами)*, однак словниковим відповідником, як ми вже зазначали, слугує словосполучення *geniş bozkır*.

Також у ролі прикладу можуть виступити наступні рядки:

Як понесе з України, У синєє море, Кров ворожу. – “*Ukrayna'dan mavi denize, düşman kanını alıp götürünce Dnipro.*”

У цьому випадку перекладач замінив дієслово *понести* словами *alıp götürmek*, використавши дієслова *almak* та *götürmek* – *брати* та *понести, віднести* з дієприслівниковим афіксом “*-ıp*”, який вказує на те, що описувані дії відбувалися

одна за одною без часових проміжків. Можна вважати, що у даному випадку було поєднано трансформації заміни та додавання.

2.2.3. Додавання

Трансформації додавання використовуються з метою зміни тексту перекладу шляхом додавання до нього слів або словосполучень, яких не було у першоджерелі. Зазвичай перекладачі використовують дану трансформацію для уточнення значення, надання додаткової інформації або з метою зробити речення більш цікавим чи привабливим для реципієнту.

Прикладом додавання можуть слугувати наступні рядки з перекладу Фахрі Ердінча:

Як умру, то поховайте, Мене на могилі, Серед стени широкого. – “Ben öldükten sonra, en yüksek yerde, Yeşil bir tepede isterim mezar.”

Бачимо, що у тексті перекладу з’явилося додаткове словосполучення *en yüksek yerde* – *на найвищому місці*, яке посилює смислове навантаження цього рядку, натякаючи читачеві, що наступні дії у вірші вимагатимуть розташування могили на високому місці.

Розглянемо трансформацію, яка відбулась у таких рядках:

Як понесе з України, У синєє море, Кров ворожу. – “Dinyeper dökerken Karadenize, Düşman kanını bir gün Ukraynadan.”

Перекладач вважав доречним у цих рядках нагадати читачеві дійову особу та додав іменник *Dinyeper* – *Дніпро*.

Також прикладом додавання можуть слугувати наступні рядки:

І Дніпро, і кручі, Було видно, було чути, Як реве ревучий. – “Körüklü Dinyeperi dinlemeliyim, Ne destanlar okur, neler anlatır?”

У перекладі з’являється означення *körüklü* – *пінистий*, з *піною*, яке відноситься до “Дніпра” і також посилює емоційне забарвлення тексту перекладу, презентуючи реципієнтові всю силу річки.

Схожа трансформація є в такому рядку:

Поховайте та вставляйте, Кайдани порвіте. – “Toprak köleleri, isyana kalkın; Küflü zincirleri koparın artık.”

Спостерігаємо появу нових означень, а саме: *toprak kölesi* – *раб землі, земельний раб* та *küflü zincir* – *запліснявілі кайдани*. Перекладач використав трансформацію додавання з метою посилити емоційне забарвлення тексту перекладу. Також Фахрі додає слово *artık*, у якого є багато значень, але у даному випадку воно виступає у ролі прислівника зі значенням *вже*, що також збагачує емоційне забарвлення рядку.

Розглянемо приклади трансформації додавання з перекладу Улаша Гьокче:

Як понесе з України, У синєє море, Кров ворожу. – “*Ukrayna’dan mavi denize, düşman kanını alıp götürünce Dnipro.*”

Інтерпретатор також додає іменник-діючу особу *Dnipro* до свого перекладу. Однак, на відміну від Фахрі Ердинча, ставить підмет у кінець речення та, згідно з правилом турецької мови, яке ми згадували вище, привертає увагу реципієнта саме до нього.

У якості наступного прикладу можемо навести такі рядки:

Поховайте та вставайте. – “*Gömün beni ve kalkın ayağa!*”

Бачимо додавання одиниць *beni* – *мене*, що у даному випадку слугує уточненням, та *ayağa* – *на ноги* з метою уточнення значення дієслова *kalkmak*, яке має багато значень, включаючи: *злітати (про літак), вставати, вирушати в дорогу (про транспорт), скасовуватися, наважуватися щось робити*.

2.2.4. Опущення

Трансформація опущення повністю протилежна трансформації додавання. Вона відбувається за рахунок вилучення з тексту перекладу певної граматичної одиниці або їхнього поєднання. Інтерпретатори використовують цю трансформацію задля досягнення максимальної адекватності перекладу у випадках, коли інтерпретують мовні елементи або явища, які притаманні лише вихідній мові та при прямому перекладі не матимуть сенсу у цільовій мові, а також граматичні елементи, які є надлишковими.

Наведемо приклад трансформації опущення з перекладу Улаша Гьокче:

І вражою злою кров’ю, Волю окроніте. – “*Ve yıkayın düşmanın kanıyla özgürlüğü!*”

Спостерігаємо, як інтерпретатор вилучає слово *злою* з причини відсутності у турецькій мові схожої метафори, але і не замінює його на слово, яке б пасувало культурі турецької мови, через те, що у даному перекладі, скоріше за все, воно було б надлишковим.

Наступним прикладом опущення можуть слугувати такі рядки:

Отойді я, І лани і гори — Все покину, і долину, До самого Бога, Молитися... – “Her bir şeyi, tarlaları ve tepeleri, terk edip dua etmek için, Tanrı’ya varacağım.”

Знову бачимо, як перекладач випускає словосполучення *отойді я* з тієї ж самої причини – надлишковості цього елемента у даній інтерпретації віршу тому, що у турецькій мові дійова особа позначається певними афіксами присудковості, які, виходячи із їхньої назви, займають своє місце на кінці присудків.

Отже, у цьому підрозділі ми провели аналіз перекладів Фахрі Ердинча та Улаша Гьокче віршу Тараса Григоровича Шевченка “Заповіт”, під час якого виявили наступні граматичні трансформації: перестановки, заміни, додавання та опущення.

Висновки до Розділу 2

Інтерпретування поезії завжди було випробуванням для перекладачів. Це складний у виконанні переклад, який потребує багато часу та зусиль, однак водночас він є шансом продемонструвати свої перекладацькі навички на практиці.

Одним із головних завдань поезії є створення художнього образу, а завданням перекладача – його відтворення. Окрім цього, перекладач має завдання передати реципієнтові задумку поезії, її мотив, атмосферу та власний стиль автора. Задля цього необхідне використання перекладацьких трансформацій, два види яких ми розглянули у цьому розділі, а саме: лексичні та граматичні трансформації.

Аналіз двох перекладів віршу Тараса Григоровича Шевченка “Заповіт” дав нам змогу побачити застосування перекладачами Фахрі Ердинчем та Улашем Гьокче лексичних та граматичних перекладацьких трансформацій. Після проведення порівняльного аналізу обидвох перекладів ми також провели розрахунки, які показали, що загальна кількість перекладацьких трансформацій, виявлених нами,

складає 38 одиниць, з яких 9 – лексичні трансформації, а 29 – граматичні (Див. Додаток А). Тобто загальна частка, що припадає на використання лексичних трансформацій – 23.7%, а на застосування граматичних – 76.3%. Отже, у перекладах Фахрі Ердинча та Улаша Гьокче у більшій кількості ми виявили саме граматичні трансформації. Інші, більш детальні, статистичні дані були відображені у додатках у вигляді діаграм (Див. Додаток Б та Додаток В).

ВИСНОВКИ

Отже, переклад – це невід’ємна частина явища комунікації між людьми; процес передачі значення, ідей або повідомлень тексту з однієї мови на іншу. Переклад поезії, у свою чергу – це засіб міжкультурного спілкування. Наряду з цим, він є важливою складовою процесу розвитку культури та літератури. Через те, що у поезії автор зображає не тільки римовані рядки, діючих осіб та їхні пригоди, а ще й ховає у цих рядках скриті емоції, думки, додаткове значення, естетичні та філософські погляди тощо, її переклад можна ставити на одну сходинку вище від звичайного художнього перекладу.

Провівши наше дослідження, ми можемо зробити висновок, що застосування лексичних та граматичних трансформацій під час перекладу поезії є важливою умовою для адекватного перекладу. Використання перекладацьких трансформацій вимагає від перекладача бездоганне та глибоке знання обидвох мов перекладу, а також уміння гарно користуватися своїми знаннями та досвідом.

Ми дослідили два переклади поезії, а також лексичні (а саме: транскрибування та транслітерацію, калькування, конкретизацію та генералізацію), а також граматичні трансформації (а саме: перестановку, заміну, додавання та опущення), які займали місце у цих перекладах, та провели їх аналіз.

Отже, наше дослідження ми можемо підсумувати по декільком наступним пунктам:

1. Ми визначили теоретичні засади дослідження перекладацьких трансформацій та розглянули думки деяких лінгвістів щодо цього;
2. Ми проаналізували поняття лексичних та граматичних перекладацьких трансформацій у перекладознавстві, разом з цим, підсумувавши праці вчених, які були розглянуті у нашому дослідженні, ми сформувавши та виклали причини використання лексичних та граматичних трансформацій, а також їхню класифікацію та визначення окремих видів;
3. Ми схарактеризували лексичні та граматичні трансформації, які відбуваються при перекладі поезії з української мови на турецьку;

4. Ми виконали аналіз перекладацьких трансформацій у перекладах Фахрі Ердінча та Улаша Гьокче віршу Тараса Григоровича Шевченка “Заповіт” та визначили найбільш використовувані з них;

5. У процесі дослідження ми помітили, що у сучасних перекладах поезії граматичні трансформації зустрічаються частіше за лексичні. Відсоток, який припадає на застосування граматичних трансформацій становить 76,3%, в той час як на лексичні трансформації припадає 23,7% (Див. Додаток А);

6. Ми виявили, що найбільш вживаними лексичними трансформаціями можна вважати генералізацію, відсоток застосування якої становить 44,4%, а найбільш використовуваними граматичними трансформаціями – заміну, відсоток використання якої становить 34,5% (Див. Додаток Б та Додаток В);

7. Ми провели аналіз, після якого можемо висловити думку, що причинами застосування перекладацьких трансформацій насамперед є прагнення досягти найбільш адекватного перекладу, передати будову, стиль та мотиви тексту оригіналу, а також значення лексичних та граматичних одиниць;

8. На останок, ми дійшли до висновку, що перекладацькі трансформації й досі займають велике місце у практиці всіх перекладачів.

ÖZET

Tercüme, en eski insan faaliyeti türlerinden biri olarak görülmektedir, sebebi ise en eski dil gruplarının ortaya çıkmasıyla birlikte insanların diller arası iletişime ihtiyacıdır. Tercüme, kaynak dildeki metnin hedef dile geçişini temsil etmekte olan, iki veya daha fazla dil arasında bilgi aktarımını sağlamakta olan sözlü veya yazılı bir faaliyettir. Münferit dillerde konuşmakta olan topluluklar arasındaki dilsel iletişim biçimindeki etkileşim, yaşamın bir gerekliliği olduğu gibi vazgeçilmez bir parçasıdır.

Tercümenin herhangi türü gerçekleştirildiğinde bir dizi mesele ortaya çıkmaktadır. Bu meseleleri çözüm sırasında tercuman, genellikle sözlük ile gramer karşılıkları dışında yeterli karşılıkları aramakta iken çeşitli yöntemleri kullanmak zorunda kalmaktadır. Kimi zaman, tercüme sırasında vakit yeterli olamamakta, bu halde tercumanın belirli tercüme modelleri seçmekten başka çaresi kalmamaktadır.

Tercümenin temel amacı yeterliliği sağlamaktır. Tercumanın asıl görevi ise – elbette yeterliliği sağladıktan sonra – tercüme edilmiş olan metnin kaynak metinde yer alan bütün malümatları olabildiği kadar kusursuzca aktarabilmek amacıyla muhtelif tercüme dönüşümlerini kullanabilmektir.

Tercüme dönüşümleri, kaynak dilin birimlerinin hedef dilin birimlerine dönüştürülerek ortaya çıkan metamorfozlardır. Tercüme dönüşümleri, münferit bir dillerarası tefsir çeşidi olarak ayırt edilmektedir. Bu konu, birçok bilim adamı tarafından ele alınmıştır, ayrıca herhangi bir tercümenin ayrılmaz bir parçası olduğu kabul edilmektedir.

Çalışmamızın hedefi, Ukraynaca’da yazılmış olup Türkçe’ye tercüme edilmiş olan şiirin metninde tercüme sırasında ortaya çıkmakta olan sözcüksel ile dilbilgisel dönüşümlerini belirleyip incelemektir. Tercüme dönüşümleri kavramını araştırmak; tercüme biliminde sözcüksel ile dilbilgisel tercüme dönüşümlerinin kavramlarını araştırmak; Ukraynaca’dan Türkçe’ye şiir tercüme sırasında ortaya çıkmakta olan sözcüksel ile dilbilgisel tercüme dönüşümlerini tasvir etmek; Taras Hrihoroviç Şevçenko’nun yazmış olduğu “Zapovit” adlı şiirinin Fahri Erdiñ ile Ulaş Gökçe’nin

tarafından yapılan tercümelerde yer almakta olan tercüme dönüşümlerini incelemek gibi yöntemleri belirlenmiş olan hedefe ulaşmak amacıyla kullanmıştık.

Yukarıda yazılmış olanlara dayanarak, şiir tercüme sırasında sözcüksel ile dilbilgisel tercüme dönüşümlerinin kullanılmasının yeterli bir tercüme için bir şart olduğunu ifade edebilmekteyiz. Tercüme dönüşümlerinin uygulanabilmesi, tercumanın bolca malûmat ile birlikte büyük bir deneyime sahip olmasını gerektirmektedir.

Dolayısıyla, çalışmamızı yapmış olduğumuz halde, tercüme dönüşümleri, bütün tercumanların tarafından hâlen sıkça uygulanan bir yöntem olduğunu ifade edebilmekteyiz. Şiir tercümesi sırasında en sık ortaya çıkan dilbilgisel dönüşümlerinin olduğu sonucunu çıkarabilmekteyiz. En sık uygulanan dilbilgisel dönüşümü yerine koyma dönüşümüdür, sözcüksel dönüşümü ise genelleştirmedi.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Богайчук О.С. (2021). *Лексичні трансформації в перекладі*. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, серія “Філологія”, том 2. Одеса: Гельветика.
2. Висоцька Г.В. (2017). *Причини, що зумовлюють використання граматичних трансформацій в англо-українському перекладі*. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, серія “Філологія”, том 3. Одеса: Гельветика.
3. Волченко О.М., Нікішина В.В. (2015). *Граматичні трансформації в англо-українському художньому перекладі*. Наукові записки Національного університету “Острозька академія” Випуск 54. Серія: “Філологічна”. Острог: Видавництво Національного університету “Острозька академія”.
4. Дячук Н.В., Рушиць В.С. (2016). *Лексичні трансформації у художньому перекладі*. Modern science, practice, society.
5. Журавель Т.В., Хайдарі Н.І. (2015). *Поняття перекладацьких трансформацій та проблема їх класифікації*. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, серія “Філологія”, том 2. Одеса: Гельветика.
6. Зубрик А.Р. (2017). *Застосування перекладацьких модифікацій при перекладі роману “Голодні ігри” Сюзанни Коллінз*. Наукові записки Національного університету “Острозька академія”, Серія “Філологічна”, Випуск 66. Острог: Видавництво Національного університету “Острозька академія”.
7. Карабан В.І. (2004). *Переклад англійської наукової і технічної літератури: Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми*. Вінниця: Нова книга.
8. Красуля А.В., Миклащук В.П. (2020). *Лексичні та граматичні трансформації у процесі перекладу художніх творів з англійської мови українською (на матеріалі трилогії Сюзанни Коллінз “Голодні ігри”)*. Збірник наукових праць “Нова філологія” №80, том 1.

9. Курах Н.П., Труценко І.І., Редчиць Т.В. (2022). *Лексичні трансформації у перекладі юридичних текстів*. Сімферополь: Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: “Філологічна”, том 33. Журналістика.
10. Ліпісівіцький М.Л., Мороз У.С. (2020). *Особливості перекладознавчих трансформацій на синтаксичному рівні в українському та російському перекладах “Тригрошової опери” Бертольта Брехта*. Сучасний стан та перспективи розвитку науки, том 4. Ужгород: Молодіжна наукова ліга.
11. Лобода В.А. (2019). *Перекладацькі трансформації: Дефінітивний характер та проблема класифікації*. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, серія “Філологія”, том 4. Одеса: Гельветика.
12. Остапенко С.А., Шерстюк К.О. (2018). *Застосування граматичних трансформацій в українських перекладах роману Г. Велса “Машина часу”*. Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія “Філологічні науки”. Мовознавство, №10.
13. Сіняговська І.Ю. (2014). *Визначення та класифікація перекладацьких трансформацій у процесі художнього перекладу тексту*. Миколаїв: ЧДУ ім. Петра Могили.
14. Шевченко Т.Г. (2003). *Повна збірка творів. Поезії (Кобзар)*. Альтернативи.
15. Шишко А.В., Луканська Г.А. (2019). *Граматичні трансформації в художньому перекладі*. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, серія “Філологія”, № 43, том 4. Одеса: Гельветика.
16. Cem Odacıoğlu (2018). *Çeviri usul, strateji ve yöntemleri üzerine bir derleme*. Tarih Okulu Dergisi (TOD).
17. Fahri Erdinç (1965). *Son dilek*. Sofiya: Okuma Kitabı. VI sınıf. Narodna prosveta, s. 85-86.
18. İsmail Boztaş (1993). *Çeviri, Çevirmen, Dilbilim İlişkisi. Çeviride Eşdeğerlik ve Kayıplar*. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, cilt 10.

19. Nuray Dönmez (2022). *Çeviri Stratejilerinden Ya. İ. Retsker'in Sözcüksel Çeviri Dönüşümleri: Suç ve Ceza Örneği*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.

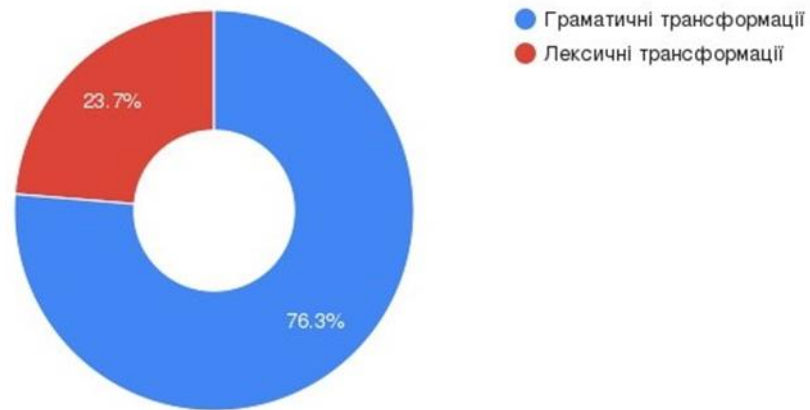
20. Ulaş Gökçe (2014). *Vasiyet*. Посилання на інтернет-ресурс: <https://gokceulas.livejournal.com/7619.html>

21. Zeynep Korkmaz (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri, Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ДОДАТКИ

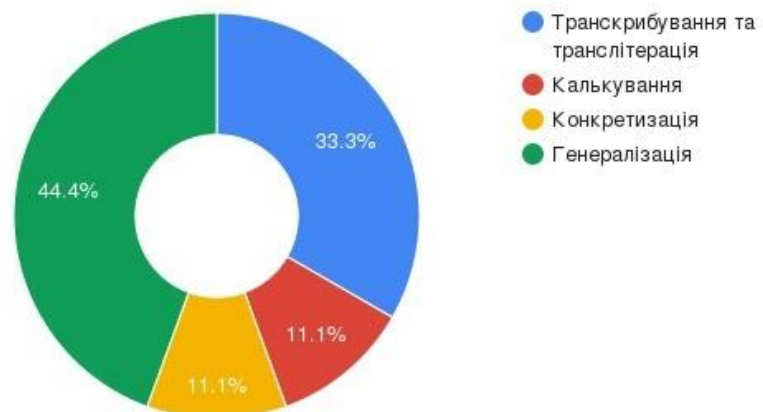
Додаток А

Діаграма частотності використання перекладацьких трансформацій

Додаток Б

Діаграма частотності використання лексичних трансформацій

Діаграма частотності використання граматичних трансформацій

